

Νεανική Σεξουαλική Επιθετικότητα και Θυματοποίηση (Y-SAV) σε Κύπρο και Ελλάδα

Χριστιάνα Κούτα,¹ Ελένη Χατζηγεωργίου,² Μαρία Παπαδακάκη,³ Ιωάννης Χλιαουτάκης⁴

Youth Sexual Aggression and Victimization (Y-SAV) in Cyprus and Greece

Abstract at the end of the article

¹ PhD, MSc, BSc, RN, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Νοσηλευτικής, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λεμεσός

² PhD, MSc, BSc, RN, SM, Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό, Τμήμα Νοσηλευτικής, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λεμεσός, Κύπρος

³ PhD, Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ Κρήτης, Ηράκλειο,

⁴ PhD, Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ Κρήτης, Ηράκλειο, Κρήτη

Υποβλήθηκε: 8/1/2016
Επανυποβλήθηκε: 3/2/2016
Εγκρίθηκε: 1/3/2016

Υπεύθυνος αλληλογραφίας:

Χριστιάνα Κούτα
Τμήμα Νοσηλευτικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λεμεσός, Κύπρος
Τηλ: (+357) 25 002 016
e-mail: christiana.kouta@cut.ac.cy

Εισαγωγή: Η νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση αποτελεί μεγάλο παγκόσμιο κοινωνικό πρόβλημα διότι επιφέρει σωματικές και ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις στους νέους. Η Ελλάδα και η Κύπρος είναι δύο χώρες στην ίδια γεωγραφική περιοχή και θα ήταν χρήσιμο να εντοπιστούν ερευνητικά στοιχεία για τη σεξουαλική ζωή των νέων και στις δύο χώρες. **Σκοπός:** Η περιγραφή της συχνότητας εκδήλωσης συμπεριφορών νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης στην Ελλάδα και στην Κύπρο και η σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ αυτών των χωρών. **Υλικό και Μέθοδος:** Περιγραφική μελέτη που αποτελεί μέρος του ευρωπαϊκού έργου Y-SAV. Το δείγμα ήταν ευκολίας και το αποτέλεσαν συνολικά 584 νέοι/ες από την Ελλάδα (n=292) και την Κύπρο (n=291). Η προσέγγιση έγινε μέσα από ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και δίκτυα νεολαίας και η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το διαδικτυακό ερωτηματολόγιο SAV-S των Krahe και Berger (2013) το οποίο εξετάζει διάφορες μορφές θυματοποίησης: (1) τη χρήση/απειλή σωματικής βίας, (2) την εκμετάλλευση της αδυναμίας του άλλου ατόμου να αντισταθεί σε ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή και (3) τη χρήση λεκτικής πίεσης και (4) άλλο. Για τη στατιστική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το SPSS ver. 22.0 ($p \leq 0,05$). **Αποτελέσματα:** Στην Κύπρο το 11,8% των νέων ανδρών είχαν αναφέρει τουλάχιστον μία μορφή διάπραξης σεξουαλικής επιθετικότητας σε σύγκριση με το 3,3% των νέων γυναικών. Στην Ελλάδα, το 48,7% των νέων είχαν αναφέρει τουλάχιστον μία μορφή διάπραξης σεξουαλικής επιθετικότητας, ενώ το ποσοστό για τις νέες ήταν 14,8%. Η διαφορά σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης μεταξύ των φύλων είναι μεγάλη και στις δύο χώρες αλλά στην Ελλάδα καταδεικνύεται να είναι μεγαλύτερη από αυτή της Κύπρου. **Συμπέρασμα:** Η νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση είναι υπαρκτό και σημαντικό πρόβλημα και στις δύο χώρες με σοβαρές ψυχοκοινωνικές προεκτάσεις. Η συλλογή ερευνητικών στοιχείων για τη νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση έχει εντοπίσει ελλείψεις όσον αφορά στην πρόληψη και αντιμετώπιση της νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης και θα βοηθήσει στον σχεδιασμό αποτελεσματικών παρεμβάσεων για την πρόληψη του φαινομένου και τη βελτίωση της σεξουαλικής υγείας των νέων.

Λέξεις-ερευρηρίου: Νεανική, σεξουαλική, επιθετικότητα, θυματοποίηση, επικίνδυνες σεξουαλικές συμπεριφορές.

Εισαγωγή

Παγκοσμίως, σε πολλές χώρες έχουν καταγραφεί υψηλά ποσοστά νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης.¹⁻⁴ Ως Σεξουαλική επιθετικότητα ορίζεται «η συμπεριφορά του ατόμου με πρόθεση να επιδοθεί σε σεξουαλική επαφή ή σεξουαλική επικοινωνία με άλλο άτομο παρά την απροθυμία του άλλου ατόμου να το πράξει».⁵ Όσον αφορά στη θυματοποίηση, ενδέχεται να έχει διάφορες μορφές όπως σεξουαλική κακοποίηση, εκμετάλλευση, βιασμό, εκφοβισμό ή ακόμη και το να βιώνει κάποιος τη μαρτυρία τέτοιων καταστάσεων κ.λπ., ενώ το φύλο φαίνεται να αποτελεί έναν σχετιζόμενο παράγοντα σε σχέση με τη σεξουαλική μορφή της.²

Η αύξηση των ποσοστών σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης των νέων τεκμηριώνεται σε πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη σε δέκα ευρωπαϊκές χώρες. Σημαντικό ερευνητικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι παρατηρείται σημαντική ετερογένεια μεταξύ των αποτελεσμάτων στις διάφορες χώρες της Ευρώπης αλλά και στα αποτελέσματα, μεταξύ διεθνών και ευρωπαϊκών μελετών.⁶ Σε μια Γερμανική μελέτη των Krahe και Berger,⁷ σε ένα δείγμα 2.000 πρωτοετών φοιτητών, διαπιστώθηκε ότι το 35,9% των φοιτητριών και το 19,4% των ερωτηθέντων φοιτητών ανέφεραν ότι είχαν βιώσει τουλάχιστον μία εμπειρία σεξουαλικής θυματοποίησης στην ηλικία των 14 ετών. Σχετικά με τη διάπραξη σεξουαλικής επιθετικότητας, το 13,2% των φοιτητών και το 7,6% των φοιτητριών ανέφεραν ότι είχαν προβεί σε μια ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή τουλάχιστον μία φορά. Τα υψηλότερα ποσοστά σεξουαλικής θυματοποίησης και κακοποίησης καταγράφηκαν στους/στις συμμετέχοντες/ουσες που είχαν ετεροφυλικές σεξουαλικές σχέσεις συγκριτικά με τους/τις συμμετέχοντες/ουσες που είχαν ομοφυλοφιλικές. Τα ευρήματα αυτά υποστηρίζονται και από μια μελέτη που διεξήχθη στην Ολλανδία, από τους De Graaf et al⁸ οι οποίοι εντόπισαν ότι το 11% των νέων ανδρών και το 31% των νέων γυναικών, ηλικίας 15–25, είχαν βιώσει έναν ή περισσότερους τύπους σωματικής και σεξουαλικής επιθετικότητας. Τα ίδια ευρήματα καταγράφονται και στην Ισπανία όπου, οι Ramos et al⁹ διαπίστωσαν ότι μεταξύ 239 νέων γυναικών, το 42,7%, βίωσε τουλάχιστον ένα περιστατικό, σεξουαλικής θυματοποίησης από άνδρα.

Η κατάχρηση ουσιών είναι ένας άλλος παράγοντας που σχετίζεται με τη σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση των νέων. Σε μελέτη που έγινε στην Εσθονία εντοπίστηκε ισχυρή συσχέτιση μεταξύ κατάχρησης ουσιών (π.χ. αλκοόλ, κοκαΐνη) και επικίνδυνης σεξουαλικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι το 80% των βίαιων εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένων της σεξουαλικής επιθετικότητας και κακοποίησης που διαπράττονται από τους νέους φαίνεται να έχουν θετική συσχέτιση με

το αλκοόλ.¹⁰ Άλλος παράγοντας ο οποίος συνυπήρχε με την κατάχρηση ουσιών τεκμηριώθηκε ότι ήταν η φιλία/γνωριμία του θύματος με τον θύτη. Σε μελέτη που έγινε στη Νορβηγία, η βίαιη σεξουαλική συμπεριφορά μεταξύ των νέων 12–20 ετών φάνηκε ότι συμβαίνει ανάμεσα σε φίλους ή γνωστούς, οι οποίοι είχαν καταναλώσει υπερβολική ποσότητα οινοπνευματωδών ποτών και ήταν μεθυσμένοι.¹¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περισσότερες ερευνητικές μελέτες για τη σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση έχουν επικεντρωθεί κυρίως στη σεξουαλική θυματοποίηση των γυναικών από άνδρες^{12,13} και μόνο λίγες μελέτες έχουν ασχοληθεί με τη σεξουαλική θυματοποίηση των ανδρών από γυναίκες ή και από άνδρες.^{14,15} Η σεξουαλική θυματοποίηση όμως των ανδρών καταδεικνύεται σε μερικές μελέτες ως μια πραγματικότητα και σχετίζεται με πολλές και σοβαρές επιπτώσεις στην ψυχική και σωματική τους υγεία.¹⁶ Ο Turchik¹⁷ διερεύνησε τη σεξουαλική θυματοποίηση και κακοποίηση σε φοιτητές/τριες (n=302) στις ΗΠΑ. Από το σύνολο των φοιτητών/φοιτητριών το 51,2% ανέφερε τουλάχιστον μία εμπειρία σεξουαλικής θυματοποίησης, από την ηλικία των 16 ετών. Ποσοστό 5,6% των φοιτητών ανέφεραν ότι είχαν βιώσει μία εμπειρία θυματοποίησης από άνδρες-θύτες, 48,4% από γυναίκες-θύτες και 3% δήλωσαν ότι είχαν εμπειρία θυματοποίησης και με τα δύο φύλα.

Επίσης, μια σημαντική διεθνής μελέτη για τη σχέση της σεξουαλικής θυματοποίησης και επιθετικότητας ανάμεσα στα δύο φύλα, πραγματοποιήθηκε από τον Hines¹⁸ και κατέδειξε ότι οι γυναίκες των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων είναι συχνότερα θύματα. Αντίθετα, η θυματοποίηση των ανδρών από γυναίκες εκδηλώνεται στις χώρες όπου η θέση των γυναικών είναι ψηλά όπως υπολογίστηκε με βάση την εκπαίδευση και τη θέση εργασίας τους. Οι Breiding et al¹⁶ επίσης διερεύνησαν τη σεξουαλική θυματοποίηση των ανδρών και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το ποσοστό θυματοποίησης του ίδιου φύλου εντοπίζεται να είναι μεγαλύτερο μεταξύ των ανδρών, από τους οποίους οι περισσότεροι βιώνουν στη συνέχεια μετατραυματικό άγχος, εχθρότητα προς την κοινωνία και κατάθλιψη.

Η νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση είναι πολυπαραγοντική, έχει πολλές επιπτώσεις στον κοινωνικό ιστό και ιδιαίτερα στους νέους¹⁹ όπως χαμηλή αυτοεκτίμηση, ενοχές και επιθετικότητα και χρειάζεται συνεχή διερεύνηση για εφαρμογή αποτελεσματικών παρεμβάσεων, οι οποίες να βασίζονται σε σύγχρονα ερευνητικά στοιχεία.

Κοινωνικο-πολιτικό σύστημα της Κύπρου

Η Κύπρος είναι μέλος της ΕΕ από το 2004, αλλά δεν έχει θέσει σε εφαρμογή όλες τις οδηγίες της ΕΕ. Ειδικότερα,

η ΕΕ συστήνει ότι όλα τα κράτη μέλη αναμένεται να διασφαλίσουν την ισότητα των φύλων, την ενδυνάμωση και τη συμμετοχή τους σε όλες τις πτυχές του ιδιωτικού και δημόσιου βίου.^{20,21} Η Κύπρος είναι μια πατριαρχική κοινωνία και τα δύο φύλα κοινωνικοποιούνται σε διαφορετικούς ρόλους.²² Αυτό καταδεικνύεται από το γεγονός ότι οι γυναίκες στην Κυπριακή Δημοκρατία υποεκπροσωπούνται στη δημόσια ζωή και στα κέντρα λήψης αποφάσεων σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ.²² Από το σύνολο των 53 μελών του Κοινοβουλίου, μόνο έξι γυναίκες βρίσκονται στο κοινοβουλευτικό σώμα.²³

Όσον αφορά στη σεξουαλική ζωή των Κυπρίων νέων, δεν έχει εντοπιστεί καμία έρευνα που να σχετίζεται με τη νεανική σεξουαλική θυματοποίηση και σεξουαλική παρενόχληση. Ωστόσο, έχουν καταγραφεί 884 περιπτώσεις ή καταγγελίες ενδοοικογενειακής βίας το 2010, 671 των οποίων ήταν γυναίκες, με 611 από τις περιπτώσεις να είναι νεαρής ηλικίας (18 ετών ή μεγαλύτερες).²³ Αξιίζει να σημειωθεί ότι το σύστημα υγείας της Κύπρου δεν συλλέγει δεδομένα που να σχετίζονται με τη σεξουαλική επιθετικότητα, θυματοποίηση, ενδοοικογενειακή βία ή συντροφική βία. Έτσι, η Κύπρος παρουσιάζεται ότι έχει πολύ χαμηλά ποσοστά νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης στην Ευρώπη, με αποτέλεσμα να αναφέρονται μόνο 29 περιπτώσεις σεξουαλικής βίας το 2009 και 24 περιπτώσεις το 2012.^{23,24} Στην πραγματικότητα τα αδήλωτα περιστατικά κρύβουν την πραγματική έκταση του προβλήματος και αυτό το φαινόμενο δεν πρέπει να διαφεύγει της επιστημονικής κοινότητας.²⁵⁻²⁷

Μια άλλη παράμετρος που πρέπει να αναφερθεί για την κυπριακή κοινωνία είναι ότι παρατηρείται το φαινόμενο να μην παρουσιάζονται όλα τα φαινόμενα βίας με τη δικαιολογία ότι προστατεύεται η οικογένεια. Η καταγραφή δεδομένων ειδικά για την ενδοοικογενειακή βία αλλά και η δημιουργία ειδικής νομοθεσίας για την ενδοοικογενειακή βία είναι ίσως ενδεικτικό της πρόθεσης της Κυπριακής Νομοθεσίας να προστατευθεί ο θεσμός της οικογένειας, αντί να προστατεύεται γενικά ο κοινωνικός ιστός.^{25,27}

Επιπρόσθετα, για την ισότητα των φύλων η κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει δημιουργήσει, από τον Φεβρουάριο του 1994, τον «εθνικό μηχανισμό για τα δικαιώματα των γυναικών». Αποτελείται από εκπροσώπους των γυναικών στις συνδικαλιστικές οργανώσεις, κυβερνητικές υπηρεσίες και είναι υπό την αιγίδα και την Προεδρία του Υπουργού Δικαιοσύνης και δημόσιας τάξεως. Ο εθνικός μηχανισμός ασχολείται με όλα τα θέματα που αφορούν στις γυναίκες, με επίκεντρο την εξάλειψη των νομοθετικών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και την προώθηση της πραγματικής ισότητας μεταξύ των δύο φύλων.²⁵

Σχετικά με τη σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση των νέων η κυβέρνηση προτίθεται να αναβαθμίσει τα κέντρα νεολαίας με τη συμμετοχή ειδικών συμβούλων και την επέκτασή τους σε όλους τους δήμους. Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού είναι υπεύθυνο για τα κέντρα νεολαίας και το 2008 δημιούργησε ειδική ομάδα από εμπειρογνώμονες για την αντιμετώπιση της σχολικής βίας, η οποία όμως δεν ασχολείται με τη σεξουαλική βία. Τον Σεπτέμβριο του 2011, εισήχθη ένα νέο σχολικό πρόγραμμα με βάση την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (προσχολική, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια εκπαίδευση) και στο πλαίσιο του νέου αυτού προγράμματος σπουδών, έχουν συμπεριληφθεί θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα, και τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία και των δύο φύλων.²⁸

Κοινωνικο-πολιτικό σύστημα της Ελλάδας

Το πρόβλημα της νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης καταγράφεται στις λιγοστές επιδημιολογικές έρευνες που έχουν διεξαχθεί κατά την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης με στόχο τη διερεύνηση του επιπολασμού και των παραγόντων κινδύνου για τη διάπραξη σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς στους άνδρες ηλικίας 18-30 ετών, διαφάνηκε ότι το ποσοστό της σεξουαλικής επιθετικότητας των ανδρών ήταν 80,5%.²⁹

Επιπρόσθετα, σε μια μεγάλη μελέτη με βασικό σκοπό τη διερεύνηση των περιστατικών σεξουαλικής βίας και θυματοποίησης ανάμεσα στους φοιτητές, με συλλογή δεδομένων από 21 χώρες σε όλο τον κόσμο, διαπιστώθηκε το 68,4% των Ελλήνων φοιτητών και το 24,4% των Ελληνίδων φοιτητριών είχαν προβεί σε μια μορφή σεξουαλικής βίας. Σχετικά με τη θυματοποίηση το 65,8% των Ελλήνων φοιτητών και το 24,4% των Ελληνίδων φοιτητριών είχαν βιώσει μια μορφή σεξουαλικής θυματοποίησης.³⁰

Επιπλέον, με θέμα τη σεξουαλική παρενόχληση, είχε διεξαχθεί έρευνα σε δείγμα μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στους νομούς Ηρακλείου και Ρεθύμνου, με σκοπό να διερευνηθεί το προφίλ του θύματος σεξουαλικής παρενόχλησης (ΣΠ).⁴¹ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, περισσότεροι από τους μισούς εφήβους ανέφεραν ότι βίωσαν ΣΠ μέσα στον χώρο του σχολείου. Ανάμεσα στους παράγοντες που φάνηκε να επηρεάζουν θετικά τη δημιουργία τέτοιων συμπεριφορών ήταν η ηλικία, το φύλο, η εθνικότητα, το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, το εισόδημα του πατέρα και η μαρτυρία οικογενειακής βίας.⁴¹

Ωστόσο, παρά τα υψηλά ποσοστά σεξουαλικής παρενόχλησης και βίας ανάμεσα στους εφήβους και στους/ες νέους/ες στην Ελλάδα, το εν λόγω πρόβλημα εξακολουθεί να είναι χαμηλής πολιτικής προτεραιότητας. Αυτό γίνεται εμφανές στο εθνικό σχέδιο δράσης για την αναπαρα-

γωγική και σεξουαλική υγεία (2008–2012), το οποίο έχει επικριθεί για την ελάχιστη ή καμία προσοχή όσον αφορά στη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία των νέων. Αντίθετα, φαίνεται να έχει δοθεί υψηλή προτεραιότητα και έχει δημιουργηθεί ένα εθνικό πρόγραμμα για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών 2009–2013. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 2009, και περιλαμβάνει διάφορες δράσεις όπως τη δημιουργία περισσότερων κέντρων παροχής συμβουλών και ειδικών καταφυγίων στην Αθήνα αλλά και στην περιφέρεια, τη λειτουργία της τηλεφωνικής γραμμής έκτακτης ανάγκης SOS και την έναρξη ευαισθητοποίησης με εκστρατείες για την πρόληψη της σεξουαλικής βίας.

Η ανισότητα των φύλων είναι ένα δύσκολο θέμα στην ελληνική κοινωνία και έχει θετική συσχέτιση με τη νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση. Η δύναμη και οι άκαμπτοι ανδρικοί ρόλοι φαίνεται να διατηρούνται ακόμη και σήμερα στην ελληνική κοινωνία.^{31,42} Επιπρόσθετα, ο ρόλος των γυναικών περιγράφεται ως η κύρια αιτία της βίας, καθιστώντας τις νεαρές γυναίκες περισσότερο εξαρτημένες στους άνδρες και ως εκ τούτου πιο ευάλωτες σε καταστάσεις βίας.³² Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση στην Ελλάδα με ένα συνολικό ποσοστό 51,5% ανεργίας στη νεολαία, τον Ιούνιο του 2014, έχει οδηγήσει στην αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, ιδίως σε εκείνους με χαμηλά εισοδήματα, και αυτό μπορεί να έχει επιδεινώσει τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα των νέων.^{33,34} Η υποστήριξη των νέων που έχουν βιώσει σεξουαλική θυματοποίηση και επιθετικότητα παρέχεται στην Ελλάδα από ΜΚΟ. Τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, δεν έχουν συγκεκριμένη ηλικία αλλά συνήθως έχουν περιορισμένους χρηματο-οικονομικούς πόρους.

Επιπρόσθετα, στον τομέα της φροντίδας υγείας παρατηρείται ανεπαρκής σχεδιασμός και εφαρμογή μέτρων για την αντιμετώπιση σεξουαλικής βίας ανάμεσα στους νέους/νέες. Οι επαγγελματίες υγείας έχει διαπιστωθεί ότι έχουν έλλειψη δεξιοτήτων ως προς την ανίχνευση και διαχείριση ατόμων που έχουν βιώσει σεξουαλική βία. Τα πρωτόκολλα και οι κατευθυντήριες οδηγίες, τα εργαλεία διαλογής και η παραπομπή για την αποτελεσματική διαχείριση των νέων θυμάτων είναι ανεπαρκή.^{30,31,35} Όσον αφορά στη νομοθεσία στην Ελλάδα, οι διαδικασίες φαίνεται να αποθαρρύνουν τα θύματα από την υποβολή καταγγελιών για έκθεση στη σεξουαλική κακοποίηση, διότι είναι χρονοβόρες και ψυχολογικά επιζήμιες.⁴³ Εκτός αυτού, η έλλειψη νομικής προστασίας κατά την αναφορά τους, καθώς και η κατάχρηση εξουσίας από την αστυνομία και άλλους οργανισμούς θεωρούνται ως οι βασικότεροι λόγοι για το χαμηλό ποσοστό αναφοράς σεξουαλικής βίας από επαγγελματίες υγείας.³⁶

Στην Κύπρο δεν έχουν εντοπιστεί ερευνητικά στοιχεία για τη νεανική σεξουαλική θυματοποίηση και επιθετικότητα. Στην Ελλάδα έχουν εντοπιστεί μερικές επιδημιολογικές μελέτες που καταδεικνύουν ότι υπάρχει αύξηση των ποσοστών νεανικής σεξουαλικής θυματοποίησης και επιθετικότητας.²⁹ Η πραγματοποίηση λοιπόν αυτής της μελέτης κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να εκτιμηθεί το μέγεθος του προβλήματος σε Έλληνες και Κύπριους νέους/νέες και να αναγνωριστούν οι παράγοντες κινδύνου, ώστε να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν παρεμβάσεις για την αποτελεσματική πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου.

Σκοπός

Σκοπός της μελέτης ήταν να περιγράψει την τρέχουσα κατάσταση στην Ελλάδα και στην Κύπρο όσον αφορά στη νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση (σε ό,τι αφορά στη σεξουαλική μορφή της) και να συγκρίνει τα αποτελέσματα μεταξύ αυτών των χωρών στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος Y-SAV.⁵

Υλικό και Μέθοδος

Ερευνητικός σχεδιασμός

Περιγραφική μελέτη που αποτέλεσε μέρος μιας μεγαλύτερης πολυκεντρικής έρευνας που διερεύνησε τη νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση σε 10 ευρωπαϊκές χώρες (Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρο, Ελλάδα, Λιθουανία, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία και Ισπανία). Μερικά από τα αποτελέσματα που σχετίζονται με τη νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση στην Ελλάδα και στην Κύπρο έχουν παρουσιαστεί μαζί με τα αποτελέσματα άλλων 10 χωρών της Ευρώπης, στη μελέτη των Krahe et al.⁵ Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει τα αποτελέσματα της Ελλάδας και της Κύπρου σε αυτή τη μορφή για πρώτη φορά και παράλληλα τα συγκρίνει.

Δείγμα-Δειγματοληψία-Συλλογή δεδομένων

Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν χρησιμοποιώντας δειγματοληψία ευκολίας και στις δύο χώρες. Στην Κύπρο εντοπίστηκαν μέσα από τα κέντρα νεολαίας και οργανώσεις φοιτητών σε Πανεπιστήμια/Κολέγια. Στην Ελλάδα, εντοπίστηκαν χρησιμοποιώντας ποικιλία από μορφές όπως ανακοινώσεις στα αμφιθέατρα πανεπιστημίων, κοινωνικά δίκτυα, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και στις ιστοσελίδες των πανεπιστημίων. Τελικά ανταποκρίθηκαν και συμμετείχαν συνολικά 584 νέοι και νέες από Ελλάδα και Κύπρο. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα συμμετείχαν n=292 άτομα, από τα οποία 176 ήταν γυναίκες, 113 ήταν άνδρες και 3

άτομα που δεν δήλωσαν το φύλο τους. Στην Κύπρο συμμετείχαν $n=291$ νέα άτομα (240 γυναίκες και 51 άνδρες).

Στην Ελλάδα η συλλογή δεδομένων έγινε με δύο τρόπους. Στη πρώτη φάση της δειγματοληψίας συμμετείχαν 149 φοιτητές/τριες ανώτερου εκπαιδευτικού ιδρύματος, οι οποίοι συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο σε έντυπη μορφή. Στην επόμενη φάση, συμμετείχαν 142 νεαρά άτομα, που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικά. Στην Κύπρο η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε μόνο ηλεκτρονικά. Στη πρώτη σελίδα υπήρχε έντυπο συγκατάθεσης για τη μελέτη.

Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε τους μήνες Σεπτέμβριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2012. Μόνο τα άτομα που είχαν ετεροφυλοφιλικές σχέσεις συμπεριελήφθησαν στην ανάλυση.

Ερευνητικό εργαλείο

Η παρούσα μελέτη χρησιμοποίησε μια τροποποιημένη έκδοση του ερωτηματολογίου για σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση SAV-S (Sexual Aggression and Victimization Scale) των Krahe & Berger (2013).⁷ Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου αφορούσε σε δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων όπως η ηλικία, το φύλο, η εθνικότητα. Το ερωτηματολόγιο δεν χρησιμοποιεί ουδέτερο γένος αλλά καθορίζει το φύλο και αναφέρεται σε θύματα και θύτες από άνδρες σε άνδρες, από άνδρες σε γυναίκες, από γυναίκες σε γυναίκες και από γυναίκες σε άνδρες. Με αυτόν τον διαχωρισμό δίνει την ευκαιρία να απαντηθούν οι ερωτήσεις σύμφωνα με τον σεξουαλικό προσανατολισμό των συμμετεχόντων. Για παράδειγμα, άνδρες με ετεροφυλική σεξουαλική προτίμηση απάντησαν συγκεκριμένες ερωτήσεις που αναφέρονταν σε έκθεση αποκλειστικά σε ετεροφυλοφιλική σχέση. Παράλληλα, όλοι οι συμμετέχοντες έλαβαν ερωτήματα ως θύματα και ως θύτες. Στο ερωτηματολόγιο SAV-S εξετάζονται τρεις μορφές εξαναγκασμού: (1) η χρήση/απειλή σωματικής βίας, (2) η εκμετάλλευση της αδυναμίας του άλλου ατόμου να αντισταθεί σε ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή και (3) η χρήση λεκτικής πίεσης (π.χ., απειλώντας να διακόψει τη σχέση) και (4) άλλο. Στη συνέχεια, για κάθε μορφή εξαναγκασμού, οι συμμετέχοντες/ουσες είχαν τρεις επιλογές για να περιγράψουν τη σχέση θύματος-θύτη (πρώην/τρέχουσα σχέση, φίλος/γνωστός και άγνωστος).

Επιπρόσθετα, για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, η εκμετάλλευση της θέσης της αρχής προστέθηκε ως τέταρτη μορφή εξαναγκασμού. Μια πλήρης περιγραφή του ερωτηματολογίου είναι διαθέσιμη στο άρθρο των Krahe et al.⁵ Το ερωτηματολόγιο ήταν στην αγγλική γλώσσα και μεταφράστηκε στα Ελληνικά από ερευνητές που συμμετείχαν στην έρευνα Y-SAV, σε Κύπρο και Ελλάδα. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε αντίστροφη μετάφραση,

από τα Ελληνικά στα Αγγλικά, και έτσι επιτεύχθηκε η μεριστοποίηση της ταύτισης των ερωτήσεων.

Θέματα ηθικής και δεοντολογίας

Στην Κύπρο ζητήθηκε έγκριση για διεξαγωγή της μελέτης από την Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής πριν την έναρξη της μελέτης. Η Επιτροπή αποφάσισε ότι δεν εμπίπτει στις δικές της αρμοδιότητες. Στην Ελλάδα η έγκριση από Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής δεν ήταν απαραίτητη. Όλοι οι συμμετέχοντες/ουσες πριν από την απάντηση του ερωτηματολογίου είχαν την ευκαιρία να ενημερωθούν διαδικτυακά για τον σκοπό της μελέτης. Στην πρώτη σελίδα υπήρχε ειδική ενημέρωση και υποχρεωτική δήλωση συγκατάθεσης για να προχωρήσουν στην απάντηση του ερωτηματολογίου. Συγκεκριμένα, για να προχωρήσουν στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα έπρεπε να ενεργοποιήσουν το κουμπί «Συμφωνώ» και μετά γινόταν επαλήθευση με «Επιβεβαίωση της συμφωνίας». Επιπρόσθετα, στο ερωτηματολόγιο υπήρχε ειδική σημείωση για τη προστασία των συμμετεχόντων/ουσών που εξηγούσε ότι «...δεν μπορεί να αποκλειστεί εντελώς ότι οι ακόλουθες ερωτήσεις μπορεί να ανακαλέσουν αναμνήσεις από δυσάρεστες εμπειρίες που είχατε στο παρελθόν. Μπορείτε να τερματίσετε την έρευνα, ανά πάσα στιγμή, αν βρείτε τις ερωτήσεις δυσάρεστες. Αν θα θέλατε να αναζητήσετε επαγγελματική βοήθεια, μπορείτε να αποκτήσετε πρόσβαση σε έναν κατάλογο συμβουλευτικών οργανισμών, που επισυνάπτεται».

Ανάλυση δεδομένων

Τα δεδομένα αναλύθηκαν με τη χρήση του SPSS, έκδοση 22.0 και εφαρμόστηκε περιγραφική στατιστική, δοκιμασία χ^2 και αναλύσεις παλινδρόμησης (logistic regression analyses) σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0,05$. Στην Ελλάδα η συλλογή δεδομένων αν και έγινε σε έντυπη μορφή και διαδικτυακά, τα ποσοστά επιθετικότητας και θυματοποίησης και στα δύο δείγματα ήταν πολύ παρόμοια. Ως εκ τούτου, τα δύο επιμέρους δείγματα συγχωνεύτηκαν για όλες τις περαιτέρω αναλύσεις.

Αποτελέσματα

Οι 292 συμμετέχοντες από την Ελλάδα είχαν ηλικίες που κυμαίνονταν μεταξύ 18–25 έτη, (Μέσος όρος=21,4 έτη, Τυπική Απόκλιση=1,87 έτη). Στην Κύπρο, η ηλικιακή ομάδα ήταν μεταξύ 19–26 ετών, (Μέσος όρος=21,2, Τυπική Απόκλιση=1,81) και το 88,3% ήταν φοιτητές/τριες των Πανεπιστημίων/Κολεγίων της Κύπρου. Επιπλέον στην Κύπρο 80%, των ερωτηθέντων ($n=233$) είχαν ετεροφυλοφιλική εμπειρία, 19%, ($n=56$) δεν είχαν σεξουαλική εμπειρία,

ρία, και 1% (n=2) είχε σεξουαλική εμπειρία με άτομα του ίδιου φύλου.

Νεανική σεξουαλική επιθετικότητα/ Νεανική σεξουαλική θυματοποίηση

Στην Κύπρο το 11,8% των νέων ανδρών ανέφεραν τουλάχιστον μία μορφή διάπραξης σεξουαλικής επιθετικότητας σε σύγκριση με το 3,3% των νέων γυναικών. Στην Ελλάδα, το 48,7% των νέων ανέφεραν τουλάχιστον μία μορφή διάπραξης σεξουαλικής επιθετικότητας σε σύγκριση με το 14,8% των νέων γυναικών. Η διαφορά σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης μεταξύ των φύλων είναι μεγάλη και στις δύο χώρες αλλά στην Ελλάδα καταδεικνύεται να είναι στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη (πίνακας 1).

Τα ποσοστά σεξουαλικής θυματοποίησης εξετάστηκαν χωριστά για κάθε μία από τις μορφές εξαναγκασμού. Διαφάνηκε ότι η πιο διαδεδομένη μορφή στην Κύπρο ήταν η άσκηση σωματικής βίας (47,1% των νέων ανδρών, 24,2% των νέων γυναικών), ακολουθούμενη από τη λεκτική πίεση που το ποσοστό για τους νέους είναι και πάλι μεγάλο 21,6% και 12,9% για τις νέες και ακολουθεί η μορφή εξαναγκασμού που σχετίζεται με την εκμετάλλευση της ανικανότητας του θύματος να αντισταθεί (15,7% των νέων ανδρών, 11,7% των νέων γυναικών). Η ανικανότητα του θύματος να αντισταθεί προερχόταν από την κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας αλκοόλ ή χρήση ναρκωτικών ουσιών (πίνακας 2).

Στην Ελλάδα από τις μορφές εξαναγκασμού διαφάνηκε ότι η πιο διαδεδομένη ήταν η αδυναμία αντίστασης του θύματος, εξαιτίας της χρήσης εθιστικών ουσιών, κατάσταση δηλαδή, που εκμεταλλεύτηκε ο θύτης. Συγκεκριμένα, ποσοστό 39,8% των νέων ανδρών και 22,7% των γυναικών είχαν χρησιμοποιήσει αυτή τη μορφή εξαναγκασμού. Δεύ-

τερη μορφή ήταν η άσκηση σωματικής βίας (33,6% των νέων ανδρών, 22,2% των νέων γυναικών), ακολουθούμενη από τη λεκτική πίεση που το ποσοστό για τους νέους είναι 22,1% και για τις νέες 17%.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν και τα ποσοστά διάπραξης σεξουαλικής θυματοποίησης υπό τη μορφή σωματικής βίας και συγκεκριμένα με τη χρήση ανεπιθύμητου αγγίγματος ως προς τη σχέση του θύματος με τον θύτη (πίνακας 3). Πιο συγκεκριμένα, στην Κύπρο διαφάνηκε ουσιαστική διαφορά μεταξύ των δύο φύλων (45,1% των νέων ανδρών συγκριτικά με 22,5% των γυναικών), ενώ στην Ελλάδα τα ποσοστά ήταν μικρότερα και δεν φάνηκε να υπάρχει ουσιαστική διαφορά σε αυτή τη μορφή εξαναγκασμού στις διάφορες σχέσεις θύματος-θύτη.

Επίσης σημαντικά ήταν και τα στοιχεία που σχετίζονται με τη διάπραξη σεξουαλικής θυματοποίησης με την άσκηση σωματικής βίας και τη χρήση επιδιωκόμενης συνουσίας (πίνακας 4). Στην Κύπρο το 41,2% των νέων ανδρών είχαν επιδιώξει με τη μορφή σωματικής βίας να έχουν συνουσία με την πρώην σύντροφό τους, συγκριτικά με 19,1% των νέων γυναικών. Επιπλέον, οι άνδρες συγκριτικά με τις γυναίκες ανέφεραν πολύ υψηλότερα ποσοστά επιδιωκόμενης συνουσίας προς άγνωστους και γνωστούς αντίστοιχα (29,4% έναντι 4,2% για τους άγνωστους και 31,4% και 6,7% για τους γνωστούς). Στην Ελλάδα, τα αντίστοιχα ποσοστά επιδιωκόμενης συνουσίας με τρέχουσα ή πρώην σύντροφο, ήταν 12,4% για τους νέους άνδρες και 6,3% για τις νέες γυναίκες. Οι Έλληνες συγκριτικά με τους Κύπριους παρουσίασαν χαμηλότερα ποσοστά σεξουαλικής θυματοποίησης, με την άσκηση σωματικής βίας και τη χρήση επιδιωκόμενης συνουσίας, προς άγνωστους και γνωστούς αντίστοιχα (15,9% έναντι 5,1% για τους άγνωστους και 11,5% έναντι 5,7% για τους γνωστούς).

Η λεκτική βία επίσης εξετάστηκε ως μορφή εξαναγκασμού για σεξουαλική θυματοποίηση και έχουν καταγραφεί σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο χωρών.

Στην Κύπρο η συσχέτιση μεταξύ σεξουαλικής επιδιωκόμενης συνουσίας με λεκτική πίεση με τωρινή ή πρώην σύντροφο ήταν 13,7% για τους άνδρες και 8,3% για τις γυναίκες. Με γνωστούς, το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 11,7% και για τις γυναίκες ήταν 4,2% και με άγνωστους το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 13,7% και για τις γυναίκες ήταν 2,1%. Στην Ελλάδα η συσχέτι-

Πίνακας 1. Σεξουαλική επιθετικότητα ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες στην Κύπρο και Ελλάδα (%).

	Κύπρος n=291		Ελλάδα n=292		Chi ² (df=1) p
Άνδρες	n=51	11,8%	n=113	48,7%	20,49, <0,001
Γυναίκες	n=176	3,3%	n=176	14,8%	17,70, <0,001

Πίνακας 2. Ολικό ποσοστό θυματοποίησης σύμφωνα με τις διάφορες μορφές εξαναγκασμού στην Κύπρο και Ελλάδα (%).

Φύλο	Νέοι άνδρες (%)			Νέες γυναίκες (%)			
	Μορφή εξαναγκασμού	Σωματική βία	Αδυναμία αντίστασης	Λεκτική βία	Σωματική βία	Αδυναμία αντίστασης	Λεκτική βία
Κύπρος		47,1	15,7	21,6	24,2	11,7	12,9
Ελλάδα		33,6	39,8	22,1	22,2	22,7	17,0

Πίνακας 3. Σεξουαλική θυματοποίηση με τη μορφή σωματικής βίας και τη χρήση ανεπιθύμητου σεξουαλικού αγγίγματος στις διάφορες σχέσεις θύματος-θύτη σε Κύπρο και Ελλάδα (σε ποσοστά).

Σωματική βία- Σεξουαλικό άγγιγμα	Νέοι άνδρες (%)			Νέες γυναίκες (%)		
	(Πρώην) σύντροφος	Γνωστός	Άγνωστος	(Πρώην) σύντροφος	Γνωστός	Άγνωστος
Κύπρος	45,1	33,4	31,4	22,5	12,1	8,3
Ελλάδα	10,6	8,0	7,1	8,0	12,5	6,8

Πίνακας 4. Σεξουαλική θυματοποίηση με τη άσκηση σωματικής βίας και τη χρήση επιδιωκόμενης συνουσίας στις διάφορες σχέσεις θύματος-θύτη σε Κύπρο και Ελλάδα (σε ποσοστά).

Σωματική βία- Επιδιωκόμενη συνουσία	Νέοι άνδρες (%)			Νέες γυναίκες (%)		
	(Πρώην) σύντροφος	Γνωστός	Άγνωστος	(Πρώην) σύντροφος	Γνωστός	Άγνωστος
Κύπρος	41,2	31,4	29,4	19,1	6,7	4,2
Ελλάδα	12,4	11,5	15,9	6,3	5,7	5,1

ση μεταξύ σεξουαλικής επιδιωκόμενης συνουσίας με λεκτική πίεση με τρέχουσα ή πρώην σύντροφο ήταν συγκριτικά χαμηλότερο με 8,8% για τους άνδρες και 2,3% για τις γυναίκες. Με γνωστούς, το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 3,5% και για τις γυναίκες ήταν 2,3% και με άγνωστους το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 6,2% και για τις γυναίκες ήταν 1,1%. Γενικά, η λεκτική βία φάνηκε ότι έχει χρησιμοποιηθεί για επίτευξη συνουσίας και στις δύο χώρες με μικρές όμως διαφορές μεταξύ των χωρών, με τη σχέση θύματος-θύτη και γνωστού/φίλου. Στην Κύπρο η επίτευξη συνουσίας με τη χρήση λεκτικής πίεσης δεν είχε σημαντική διαφορά στις διάφορες σχέσεις στους νέους και στις νέες, και καταγράφονται πολύ μικρότερα ποσοστά. Συγκεκριμένα, με τωρινή ή πρώην σύντροφο ήταν 13,7% για τους νέους και 7,1% για τις νέες. Με γνωστούς, το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 11,7% αλλά για τις γυναίκες παρουσιάζεται μικρότερο μόνο 4,2% και με άγνωστους το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 15,7% και για τις γυναίκες πολύ μικρότερο μόνο 1,7%. Στην Ελλάδα η διάπραξη σεξουαλικής συνουσίας με λεκτική πίεση με τρέχουσα ή πρώην σύντροφο ήταν 11,5% για τους άνδρες και 10,2% για τις γυναίκες. Με γνωστούς, το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 3,5% και για τις γυναίκες ήταν 4,0% και με άγνωστους το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 8,0 % και για τις γυναίκες ήταν 1,1%.

Επιπλέον, σημαντικά στοιχεία προέκυψαν σχετικά με τη Νεανική Σεξουαλική Θυματοποίηση από άτομα εξουσίας. Στην ερώτηση αν τους είχε αναγκάσει ποτέ άνδρας ή γυναίκα (ή είχε προσπαθήσει να τους/τις αναγκάσει) να

έχουν σεξουαλική επαφή μαζί του/της ενάντια στη θέλησή του/της χρησιμοποιώντας τη θέση εξουσίας ή τη δύναμη πάνω της/του δίνοντας κάποια παραδείγματα όπως π.χ., ως δάσκαλος, προπονητής, αφεντικό κ.λπ. βρέθηκαν τα εξής δεδομένα: Τα ποσοστά ανδρών με θέση εξουσίας που εφάρμοζαν σεξουαλική θυματοποίηση στην Κύπρο, με τη μορφή του αγγίγματος, ήταν 13,8% και τα ποσοστά των γυναικών ήταν 3,4%. Το ποσοστό των ανδρών που προσπάθησαν να έχουν σεξουαλική επαφή ήταν 11,8% και το αντίστοιχο των γυναικών 1,2%. Τελικά κατάφεραν να έχουν σεξουαλική επαφή το ίδιο, με το παραπάνω αναφερόμενο, ποσοστό των ανδρών (11,8%), και το 0,4% των γυναικών. Στην Ελλάδα, τα ποσοστά ατόμων με θέση εξουσίας που εφάρμοζαν σεξουαλική θυματοποίηση με τη μορφή του αγγίγματος ήταν 13,3% για τους άνδρες και 14,2% για τις γυναίκες. Επίσης, προσπάθησαν να έχουν σεξουαλική επαφή το 7,1% των νέων ανδρών και το 5,7% των νέων γυναικών, ενώ τελικά πραγματοποίησαν τη σεξουαλική πράξη το 10,5% των ανδρών και το 1,7% των γυναικών.

Τέλος, ένα σημαντικό εύρημα ήταν η αναφορά από τους νέους άνδρες και στις δύο χώρες ότι είχαν θυματοποιηθεί σεξουαλικά από νέες γυναίκες. Συγκεκριμένα, στην Κύπρο το ποσοστό σεξουαλικής θυματοποίησης των ανδρών ήταν 49%, σημαντικά υψηλότερο από τη θυματοποίηση των γυναικών που ήταν 31,7%. Στην Ελλάδα, το αντίστοιχο ποσοστό θυματοποίησης για τους νέους άνδρες ήταν 55,8%, το οποίο και πάλι ήταν υψηλότερο από τη θυματοποίηση των νέων γυναικών 45,5%.

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι ο επιπολασμός της νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης σε Κύπρο και Ελλάδα είναι υψηλός. Η παρούσα έρευνα έχει εντοπίσει στοιχεία για ένα από τα πιο ευαίσθητα κοινωνικά θέματα, όπως είναι η νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση, όπου συνήθως τα περισσότερα περιστατικά δεν καταγράφονται και παραμένουν χωρίς ουσιαστική αντιμετώπιση. Χρησιμοποιήθηκε ένα πολύ εύχρηστο ερευνητικό εργαλείο το οποίο διευκόλυνε τους/τις συμμετέχοντες/ουσες στην αναγνώριση και ανάκληση των εμπειριών τους από διάφορες μορφές ανεπιθύμητης σεξουαλικής εμπειρίας. Το ερωτηματολόγιο των Krahe και Berger⁷ εισήγαγε νέα στοιχεία τα οποία διαπιστώθηκε ότι αποτελούν πρότυπο τρόπο διερεύνησης και μέτρησης της νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης.

Η σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση ανάμεσα στους νέους και στις δύο χώρες φαίνεται ότι είναι συχνό φαινόμενο, και το εύρημα αυτό υποστηρίζεται από τα αποτελέσματα της μελέτης του Turchik.¹⁷ Επίσης, φάνηκε ότι διάφορες μορφές εξαναγκασμού έχουν χρησιμοποιηθεί από τον θύτη στο θύμα. Στην Κύπρο η πιο διαδεδομένη μορφή εξαναγκασμού ήταν η χρήση σωματικής βίας. Στην Ελλάδα το υψηλότερο ποσοστό παρατηρήθηκε όταν ο θύτης εκμεταλλεύτηκε το γεγονός ότι το θύμα δεν ήταν σε θέση να αντισταθεί.

Σχετικά με τη σεξουαλική θυματοποίηση εντοπίστηκε και στις δύο χώρες ότι οι γυναίκες έχουν υψηλότερο κίνδυνο να γίνουν θύματα. Οι γυναίκες της Κύπρου σε σύγκριση με τις γυναίκες της Ελλάδας φαίνεται να δέχονται λιγότερη θυματοποίηση από άτομα εξουσίας σε όλες τις μορφές εξαναγκασμού (3,8% Κύπριες και 17,6% Ελληνίδες). Σχετικά με τη λεκτική πίεση διαφαίνεται ότι οι άνδρες και οι γυναίκες της Κύπρου χρησιμοποιούν περισσότερη λεκτική πίεση στα θύματα τους.

Η συχνότητα σεξουαλικής επιθετικότητας με την άσκηση βίας για την εξασφάλιση σεξουαλικής επαφής, με άγνωστες γυναίκες, είναι υψηλότερη στους Κύπριους νέους συγκριτικά με τους Έλληνες. Αυτό το εύρημα μπορεί να σχετίζεται με την ανισότητα των φύλων, το οποίο φαίνεται να έχει αντίκτυπο και στη σεξουαλική νεανική επιθετικότητα. Η δύναμη και οι άκαμπτοι ανδρικοί ρόλοι και οι διαφορές λόγω φύλου διατηρούνται και στις δύο χώρες, με μεγαλύτερη διαφορά να καταγράφεται στην Κύπρο. Ο ρόλος των γυναικών στην κοινωνία παρουσιάζεται να είναι η κύρια αιτία της σεξουαλικής βίας, με βάση το φύλο, καθιστώντας τις νεαρές περισσότερο εξαρτημένες από τους άνδρες και έτσι να είναι πιο ευάλωτες σε καταστάσεις σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης.³⁰⁻³⁸

Επιπρόσθετα ένας παράγοντας για τη νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση και στις δύο χώρες

ιδιαίτερα από άτομα εξουσίας μπορεί να είναι και η τρέχουσα οικονομική κρίση. Το συνολικό ποσοστό ανεργίας στη νεολαία ανέρχεται σε 51,5% στην Ελλάδα και 37,1%, στην Κύπρο. Αυτή η οικονομική κρίση έχει συμβάλει στην αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων και στη δημιουργία τεράστιων κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων.^{38,40} Αυτό το εύρημα είναι σύμφωνο με τα ευρήματα της μελέτης του Hines¹⁸ που τονίζει ότι οι γυναίκες των χαμηλότερων κοινωνικο-οικονομικών τάξεων είναι τα συχνότερα θύματα σεξουαλικής βίας. Αντίθετα, η θυματοποίηση των ανδρών από γυναίκες εκδηλώνεται στις χώρες όπου η θέση των γυναικών είναι ψηλά. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης των Papadakaki et al³² στην Ελλάδα, τα αγόρια παροτρύνονται στην κατάκτηση πολλών γυναικών, ενώ τα κορίτσια σε μερικές οικογένειες αναμένεται να είναι σεμνά για να μην προσβάλλουν τον «κώδικα τιμής» της οικογένειας. Η συμμετοχή των νέων στη Κύπρο διαψεύδει την αντίληψη της κυπριακής κοινωνίας ότι η σεξουαλική βία είναι ένα «κρυφό» θέμα.³⁹ Όσον αφορά στη σεξουαλική θυματοποίηση των νέων ανδρών από τις νέες, θέτει υπό αμφισβήτηση την πατριαρχική κουλτούρα και τον ρόλο των φύλων και στις δύο χώρες.

Μέσα από τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης, παρότι δεν διερευνήθηκε άμεσα, διαφάνηκε ότι οι κυβερνήσεις και των δύο χωρών δεν έχουν επενδύσει στην πρωτογενή πρόληψη της σεξουαλικής βίας, με την παροχή ειδικών προγραμμάτων για τη σεξουαλικότητα στα σχολεία. Η πρόληψη επιτυγχάνεται με την προσφορά και τις προσπάθειες κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, που λειτουργούν εκτός σχολείου, ως υποκατάστατα της τυπικής εκπαίδευσης. Η αντιμετώπιση των θυμάτων σεξουαλικής βίας επίσης, δεν είναι η αναμενόμενη διότι και οι δύο χώρες στερούνται υπηρεσιών για νεαρά θύματα και θύτες σεξουαλικής βίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έχει εντοπιστεί καμία ουσιαστική παρέμβαση για την αντιμετώπιση ή και εξάλειψη της σεξουαλικής επιθετικότητας. Η υποστήριξη σε θέματα σεξουαλικής ζωής και δικαιωμάτων σε νέους στην Ελλάδα και στην Κύπρο παρέχεται από ΜΚΟ, που εξυπηρετούν τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας.

Στον τομέα της φροντίδας υγείας και στις δύο χώρες παρατηρείται χαμηλό επίπεδο ετοιμότητας για την αντιμετώπιση σεξουαλικής βίας των νέων. Όσον αφορά στη νομοθεσία, και στις δύο χώρες είναι προσανατολισμένη στις διαδικασίες ποινικής δίωξης αποθαρρύνοντας τα θύματα να αναφέρουν βιώματα σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης, διότι η εξέταση των παραπόνων τους είναι συνήθως χρονοβόρα και ψυχολογικά επιζήμια.

Εν κατακλείδι, η νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση είναι ψυχοκοινωνικό πρόβλημα και υφίσταται και στις δύο χώρες. Η έλλειψη νομικής προστασίας κατά την αναφορά των κρουσμάτων και η κατάχρηση της δύναμης των ατόμων με εξουσία τεκμηριώνονται ως οι

βασικοί λόγοι και παρέχουν μια πιθανή εξήγηση για το χαμηλό ποσοστό αναφορών από τα θύματα.

Περιορισμοί της μελέτης

Η μελέτη βασίστηκε σε ένα διαδικτυακό εργαλείο και το δείγμα ήταν ευκολίας. Μια μεγαλύτερη μελέτη με τυχαία δειγματοληψία θα ενίσχυε τη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Ο δεύτερος περιορισμός αφορά στην αυξημένη εκπροσώπηση των νεαρών γυναικών και στις δύο χώρες, που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Στην Κύπρο συγκεκριμένα, μόνο 51 νέοι φοιτητές συμμετείχαν στη μελέτη. Τρίτος περιορισμός είναι ότι ο αριθμός των συμμετεχόντων με ομοφυλοφιλικές εμπειρίες, που ήταν πολύ μικρός. Επομένως, τα τρέχοντα δεδομένα θα πρέπει να θεωρηθούν ως ένα πρώτο βήμα για τη διερεύνηση της νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης σε Κύπρο και Ελλάδα.

Συμπεράσματα

Η νεανική σεξουαλική επιθετικότητα και θυματοποίηση αποτελεί κοινωνικοπολιτικό και ηθικό θέμα/πρόβλημα και στις δύο χώρες. Τεκμηριώνοντας το πρόβλημα με την ανάδειξη των παρόντων ερευνητικών στοιχείων, παρέχεται στις αρμόδιες αρχές και των δύο κρατών η δυνατότητα σχεδιασμού παρεμβάσεων με στόχο την αποτελεσματική

πρόληψη του φαινομένου. Σε αμφότερες τις χώρες, υπάρχει ανάγκη για λήψη πολιτικών αποφάσεων για τη δημιουργία καινούργιων καινοτόμων δράσεων, που να εστιάζονται στην πρόληψη αλλά και αποτελεσματική αντιμετώπιση της νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης.

Κατευθύνσεις

Μελλοντικές μελέτες θα πρέπει να περιλαμβάνουν μεγαλύτερο τυχαίο δείγμα, εξίσου και από τα δύο φύλα, για να αποσαφηνιστεί καλύτερα η τρέχουσα εικόνα.

Σε πρακτικό επίπεδο, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην ψυχοκοινωνική στήριξη με τη συμβολή της κοινωνίας, της οικογένειας και της πολιτείας, που αποτελούν παραμέτρους καθοριστικής σημασίας για να αντιμετωπιστεί το κοινωνικοπολιτικό και ηθικό θέμα της νεανικής σεξουαλικής επιθετικότητας και θυματοποίησης.

Ευχαριστίες

Οι συγγραφείς εκφράζουν τις ευχαριστίες τους στους/τις συναδέλφους/εταίρους και τους συμμετέχοντες και από όλες τις χώρες: Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρος, Ελλάδα, Λιθουανία, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, και Ισπανία και τον Ολλανδικό Καθοδηγητικό Οργανισμό του έργου, Rutgers WPF. Το άρθρο αποτελεί μέρος της μελέτης YSAV που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του "Health Programme".

ABSTRACT

Youth Sexual Aggression and Victimization (Y-SAV) in Cyprus and Greece

Christiana Kouta,¹ Eleni Hadjigeorgiou,² Maria Papadakaki,³ Ioannis Chliaoutakis⁴

¹PhD, MSc, BSc, RN, Assistant Professor, Department of Nursing, Cyprus University of Technology, Limassol,

²PhD, MSc, BSc, RN, SM, Special Scientific Staff, Department of Nursing, Cyprus University of Technology, Limassol, Cyprus

³PhD, Lecturer, Department of Social Work, Technological Educational Institute, Heraklion, Crete,

⁴PhD, Professor, Department of Social Work, Technological Educational Institute, Heraklion, Crete, Greece

Introduction: Youth sexual aggression and victimization is a universal problem as has physical and psychosocial effects in young people. Greece and Cyprus are two countries in the same geographical region and it will be very useful to explore research findings concerning youth sexual aggression and victimization in both countries. **Aim:** To describe the phenomenon of youth sexual aggression and victimization in Greece and Cyprus and to compare the prevalence rates between the two countries. **Material and Method:** Descriptive study, which was part of the European Y-SAV research project. A convenient sample was used, consisted of 584 young men and women from Greece (n=292) and Cyprus (n=291). Recruitment of the participants was done through youth networks and higher education institutes in the two countries and data selection was performed using the online questionnaire SAV-S, of Krahe and Berger (2013), that examines the different ways of victimization: (1) use/threat of physical violence (2) taking advantage of the weakness of a person to resist to an unwanted sexual contact and (3) verbal abuse and (4) other. Statistical analysis was performed using SPSS ver. 22.0 (p≤0.05). **Results:** In Cyprus, 11.8% of men reported at least one form of sexual aggression perpetration as compared to 3.3% of women. In Greece, 48.7% of men reported at least one form of sexual aggression per penetration and 14.8% of women and this gender difference was statistically significant. Data showed that youth sexual aggression and victimization is higher

in Greece than in Cyprus. **Conclusions:** Youth sexual aggression and victimization are existing problems in both countries with serious psychosocial consequences. Data showed that the preventative and treatment measures are limited. These results may help in the design of effective preventative strategies and interventions.

Key-words: Youth, sexual, aggression, victimization, risky sexual behaviors.

✉ **Corresponding Author:** Christiana Kouta, Department of Nursing School of Health Sciences Cyprus University of Technology, Limassol, Cyprus, Tel: (+357) 25 002 016, e-mail: christiana.kouta@cut.ac.cy

Βιβλιογραφία

- Banyard VL, Ward S, Cohn E S, Plante E G, Moorhead C, Walsh W. Unwanted sexual contact on campus: A comparison of women's and men's experiences. *Violenc Victim* 2007, 22:52–70
- Combs-Lane AM, Smith D. Risk of sexual victimization in college women: The role of behavioral intentions and risk-taking behaviors. *J Interperson Violenc* 2002, 17:165–183
- Noel NE, Maisto SE, Johnson JD, Jackson JLA. The effects of alcohol and cue salience on young men's acceptance of sexual aggression. *Addict Behav* 2009, 34:386–394
- Downing J, Hughes K, Bellis MA, Calafat A, Juan M, Blay N. Factors associated with risky sexual behavior: A comparison of British, Spanish and German holidaymakers to the Balearics. *Eur J Publ Hlth* 2011, 17:275–281
- Krahé B, Berger A, Vanwesenbeeck I, Bianchi G, Chliaoutakis J, Fernández-Fuertes A et al. Prevalence and correlates of young people's sexual aggression perpetration and victimisation in 10 European countries: A multi-level analysis. *Culture, Health and Sexuality. Culture, Health and Sexuality. An International Journal for Research, Intervention and Care* 2015, 17(6):682–699. DOI: 10.1080/13691058.2014.989265
- Krahé B, Tomaszewska P, Kuypers L, Vanwesenbeeck I. Sexual aggression as a threat to young people's sexual well-being in Europe: A review of the evidence from 27 EU countries. *Aggressi Violent Behav* 2014, 19(5):545–558
- Krahé B, Berger A. Men and women as perpetrators and victims of sexual aggression in heterosexual and same-sex encounters: A study of first-year college students in Germany. *Aggress Behav* 2014, 39:391–404
- De Graaf H, Kruijer H, van Acker J, Meijer S. Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012 (Seks under 25. Sexual health of young people in the Netherlands). Utrecht/Amsterdam: Rutgers WPF SOA Aids Nederland, 2012
- Ramos-Vergeles M, Fuertes A, de la Orden V. La victimización sexual en las relaciones con los iguales en una muestra de mujeres adolescentes y jóvenes: prevalencia y creencias relacionadas con la victimización (Sexual victimization in relations with peers in a sample of adolescent and young women: Prevalence and beliefs related to victimization). *Revist Psicolog Soc* 2006, 21:127–140
- Rehn N, Room R, Edwards G. Alcohol in the European Region-consumption, harm and policies. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2001
- Rosow I, Pape H, Wichstrom L. Young, wet and wild? Associations between alcohol intoxication and violent behaviour in adolescence. *Addiction* 1999, 94:1017–1031.
- Davis KC, Stoner SA, Norris J, George WH, Masters NT. Women's awareness of and discomfort with sexual assault cues: Effects of alcohol consumption and relationship type. *Violenc Against Wom* 2009, 15:1106–1125
- D'Abreu LCF, Krahe B. Vulnerability to Sexual Victimization in Female and Male College Students in Brazil: Cross-Sectional and Prospective Evidence. *Arch Sex Behav* 2015, 45(5):1101–1115. DOI 10.1007/s10508-014-0451-7
- Tewksbury R. Effects of sexual assaults on men: Physical, mental and sexual consequences. *Intern J Men's Hlth* 2007, 6:22–35
- Peterson ZD, Voller EK, Polusny MA, Murdoch M. Prevalence and consequences of adult sexual assault of men: Review of empirical findings and state of the literature. *Clin Psychol Rev* 2011, 31:1–24
- Breiding MJ, Smith SG, Basile KC, Walters ML, Chen J, Merrick MT. Prevalence and characteristics of sexual violence, stalking, and intimate partner violence victimization: National Intimate Partner and Sexual Violence Survey, United States, 2011. Atlanta: Centers for Disease Control. <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/ss6308a1.htm>. Accessed September 10, 2015
- Turchik AJ. Sexual Victimization Among Male College Students: Assault Severity, Sexual Functioning, and Health Risk Behaviors. *Psychol Men Masculin* 2012, 13(3):243–255
- Hines DA. Predictors of sexual coercion against women and men: A multilevel. Multinational study of university students. *Arch Sexual Behav* 2007, 36:403–422
- Vandiver DM, Dupalo JR. Factors that affect college students' perceptions of rape: what is the role of gender and other situational factors? *Intern J Offend Ther Comparat Criminol* 2013, 57:592–612
- Council of Europe. Promoting gender equality: a common issue for women and men. Compilation of Council of Europe texts dealing with the question of men and gender equality 1995–2000. 2002. Strasbourg: Council of Europe. [http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/08_men_and_gender_equality/096_EG\(2002\)07.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/08_men_and_gender_equality/096_EG(2002)07.asp#TopOfPage) Accessed March 15, 2016
- Commission of the European Communities. Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Com-

- mittee of the regions: On equality between women and men-2007. Brussels. http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/docs/2007/com_2007_49_en.pdf Accessed March 15, 2016
22. European Institute for Gender Equality. Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States: Violence against Women-Victim Support. Luxembourg. 47. 2012
  23. Mediterranean Institute of Gender Studies. Information provided based on the following: Veis C (2010). The Criminal Investigation of Domestic Violence Cases: Challenges and Issues. Analysis Report - Inspection of Cyprus and European Law. (11). *Law Publishing*. 2012:6–11
  24. Cyprus Police (2013). <http://www.police.gov.cy/police/police.nsf/All/5A9011B3BE3E14B1C2257B4F002E6CE7?OpenDocument>. Accessed 6 February 2014
  25. Kaili Ch, Pavlou S. React to domestic violence: Building a support system for victims of domestic violence. Mediterranean Institute of Gender Studies. Daphne III Programme, 4.2011
  26. Mediterranean Institute of Gender Studies. Date rape cases among young women and the development of good practices for support and prevention. The Mediterranean Institute of Gender Studies (MIGS), Daphne II Program. http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/date-rape-resource-book_final.pdf, 2008
  27. Mediterranean Institute of Gender Studies. *Date Rape among Young Women: Strategies for Support and Prevention*. Nicosia: University of Nicosia Press, 2009
  28. Ioannou S, Kouta C, Charalambous N. Moving from health education to Health promotion. Developing the health education curriculum in Cyprus. *Hlth Educ* 2012, 11(2):153–169
  29. Papadakaki M, Tsalkanis A, Aravantinou A, Eftixidi R, Iosifidis J, Chliaoutakis J. Factors that promote sexual aggression in young men. *Hellen J Psychol* 2013, 20(2)
  30. Chan KL, Straus DA, Brownridge A, Tiwa W, Leung C. Prevalence of Dating Partner Violence and Suicidal Ideation among Male and Female University Students Worldwide. *J Midwif Women's Hlth* 2008, 53(6):529–537
  31. Chatzifotiou S, Dobash R. Seeking Informal Support: Marital Violence Against Women in Greece. *Violenc Against Women* 2001, 7(9):1024–1051
  32. Papadakaki M, Tzamalouka G, Chatzifotiou S, Chliaoutakis J. Seeking for risk factors of intimate partner violence (IPV) in a Greek national sample: the role of self-esteem. *J Interperson Violenc* 2009, 24(5):732–750
  33. Papadakaki M, Petridou E, Petelos E, Germeni E, Kogevinas M, Lionis C. Management of Victimized Patients in Greek Primary Care Settings: A Pilot Study. *J Famil Violence* 2014, 29(4):371–379
  34. Eurostat. Euro-Indicators Tables, Labour Market. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/euroindicators/labour_market/main_tables. Accessed December 1, 2014
  35. Papadakaki M, Prokopiadou D, Petridou E, Kogevinas M, Lionis C. Defining physicians' readiness to screen and manage intimate partner violence in Greek primary care settings. *Evaluat Hlth Profession* 2012, 35(2):199–220
  36. Papadakaki M, Kastrinaki E, Drakaki R, Chliaoutakis J. Managing Intimate Partner Violence at the Social Services Department of a Greek University hospital. *J Soc Work* 2013, 13:533–549
  37. Papadakaki M, Petridou E, Kogevinas M, Lionis C. Measuring the effectiveness of an intensive IPV training program offered to Greek general practitioners and residents of general practice. *BMC Med Educ* 2013, 28:13–46
  38. Matsaganis M. The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses. Friedrich Ebert Stiftung, November 2013. <http://library.fes.de/pdf-files/id/10314.pdf>
  39. Kouta C, Tolma E, Pavlou SE. Date rape among Cypriot female college students: An Explorative study. *Global Hlth Promot* 2013, 20(3):38–46
  40. Karanikolos M, Mladovsky P, Cylus J, Thomson S, Basu S, Stuckler D et al. Financial crisis, austerity, and health in Europe. *Lancet* 2013, 381:1323–1331
  41. Τζαμαλούκα Γ, Ευαγγέλου Β, Χατζηφωτίου Π, Χατζηφωτίου Σ, Χλιαουτάκης Ι. Η σεξουαλική παρενόχληση ως φαινόμενο θυματοποίησης μεταξύ μαθητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. *Ποιν Δίκαιο Εγκληματολ* 2009:35–47
  42. Δελγιάννης Ι. Οικογενειακό Δίκαιο, τόμος ΙΙ, Θεσσαλονίκη 1987. In: Spinellis CD (ed) *Crime in Greece in Perspective*. Athens, Komotini, Ant. N. Sakkoulas, 1997
  43. Κολαΐτης Γ. Συγκρουσιακά διαζύγια: τα παιδιά του Αρμαγεδώνα. *Εγκέφαλος* 2009, 46 (4):159–163